

ISMERTETÉS ÉS REFLEXIÓK TÓTH J. ZOLTÁN „DEMOKRÁCIA, JOGÁLLAMISÁG ÉS ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS” CÍMŰ MŰVÉRE/MŰVE KAPCSÁN

CSERVÁK CSABA
egyetemi tanár (KRE ÁJK)

E sorok írója elfogultságát nehezen leplezi. Ez szól a témának is, hiszen magam is lényegében nagyon hasonló területet kutattam az utóbbi két évtizedben. Ezen monográfia éppen emiatt csakis rendkívül érdekes lehet. Természetesen felfedezhetőek a közös gyökerek. (Így például Pokol Béla munkássága.) A szerző rendkívül nagy fába vágta fejszéjét, mert a téma rendkívül tág, kiterjedt. Számomra ez viszont roppant nagy erény. Tóth J. Zoltán a könyv fejezeteinek egyes fő kérdéseiről publikált hosszú évek óta. A címben megjelenő három fő elem mellett központi kérdésként jelenik meg a hatalommegosztás is. (Ennek még akár a címben is helye lehetne.) Mondhatjuk tehát, hogy eme monográfia a szerző eddig életművének foglalata. Nem egyszerű gyűjtemény csupán, mert az alkotó eresztéket teremt a szerteágazó terrénumok között. A mű álláspontom szerint szerves egységet alkot; a szerző mintegy összes kutatását egy egységes gondolatmenetre fűzi fel. A sok markánsan megfogalmazott gondolat az olvasót szüntelenül reflexiókra készíti. Figyelmesen elolvasva a 217 oldalt, meggyőződhetünk, hogy a könyv úgyszólván abszolút komplex. Szerkezete jól tagolt, megfelelő fejezetekre oszlik. Felépítése arányos, vonalvezetése logikus. Hiányérzetünk egyik rész kapcsán sem lehet, néhány kérdés legföljebb továbbgondolásra ösztökéli a tárgykor kutatóit.

A feldolgozott szakirodalom igen gazdag és sokrétű. A művet lektoráló kolléga személye (Nagy Zsolt) is garancia a színvonalas és elmélyült munkára. A hivatkozások között fellelhetjük az ókori orákulumoktól (Arisztotelész, Cicero) kezdve a jelenkor nagyjain (Pokol Béla, Varga Zs. András, Hamza Gábor, Trócsányi László) át egészen a szerző védett doktoranduszáig (Egri-Kovács Krisztián). Igen dicséretes, ha valaki tanítómesterei mellett kollégái és még tanítványai műveiből is merít. A nemzetközitől (Locke, Hobbes) a magyar klasszikusokig (Concha) terjed a citációk listája. Megjelenik a szerző kollégáinak (Téglási András, Molnár András) hatása is. Némely szakirodalom hiánya legföljebb a legmaximalistább bírálónak lenne kimutatható. Magam

nem hiányokról, hanem további reflexiókról beszélek.

A könyv 'széles merítése' nem példa nélküli a szakirodalomban. Az alkotmányosság részét képező hatalommegosztás eszméje a közbeszédben szorosan összefügg a demokráciával, noha rendkívül érdekes, miszerint egyes értelmezések szerint a kettő között ellentmondás feszül, vagyis az alkotmányosság és hatalommegosztás egyes intézményei antidemokratikusak. Ezen fogalmi ellentmondások azonban koherens értelmezéssel feloldhatóak. Az előbbi fogalmakat ('önmeghatározó normákat') egymásra és az emberi méltóság alapértékére tekintettel kell interpretálni.¹

A kritikus önironikus stílusában előrebocsátom, hogy a recenzió (terjedelmi okokból) messze nem lesz olyan teljes körű, mint maga az elemzett mű.

A következőkben fejezetekre bontva foglalom össze a művet és fűzöm hozzá megjegyzéseimet.

1. A szuverenitás fogalma mint a demokratikus jogállamiság politikai filozófiai kerete

A szuverenitás témakörének bemutatása előtt szükségesnek látta a szerző az állam fogalmának tisztázását és meghatározását. Ez alapján államnak (bár maga a szó eredetileg, a 16. században a modern, központosított hivatalnokállam megjelölésére jött létre) nevez minden, jogilag szabályozott, szervezett, egységes politikai közösséget, azonban a modern politikaelméleti (leszűkített) értelemben vett állam kifejezést a „modern” jelzővel illeti. Leszögezi, hogy a szuverenitás fogalma elválaszthatatlan a modern államtól, amely fogalom létrejött a modern állam első történeti fajtájához, az abszolút monarchiához kapcsolódik.

Ezt követően meghatározza a szuverenitás fogalmát, és alaposan ízekre szedi annak alkotó elemeit, mindet precízen elemezve – mint a főhatalom, a terület és a népesség –, majd tovább boncolja, így tisztázza a külső és belső szuverenitás aspektusát, mit jelent a politikai és a jogi szuverenitás, és melyek a szuverenitásból fakadó hatáskörök.

A „ki a szuverén?”-kérdésre válaszolva állapítható meg a szuverenitás fajtája, ilyen a fejedelmi (uralkodói) szuverenitás, a parlamenti szuverenitás, a népszuverenitás, az államszuverenitás és a nemzeti szuverenitás, amelyek elemzésekor a szerző több vizsgálati szempontra, több értelmezési lehetőségre világít rá a jobb érthetőség kedvéért.

---

1 Lásd: Tóth Gábor Attila: *Túl a szövegen – értekezés a magyar alkotmányról*. Budapest, Osiris, 2009, 142–146.

Ki kell emelnünk, hogy a klasszikus felfogás szerint a szuverenitás egységes, oszthatatlan, minden más hatalom eredete és forrása. Következésképpen nem szuverenitást ruház(hat)unk az Európai Unióra, csupán a szuverenitásból fakadó egyes hatáskörök gyakorlását. A hatásköröket illetően komoly aggályok vetődhetnek fel a „beleértett uniós hatáskörök” doktrínája tekintetében.²

Ez még akkor is igaz, ha a nemzetközi és hazai szakirodalom egyre inkább a „gombhoz varrva a kabátot” megpróbálja a nemzetállamok feletti hatalmat legitimálva, a szuverenitás fogalmát felpuhítani. A szuverenitás fogalma jóval összetettebbé vált³ az elmúlt időkből a tudományos gondolkodásban,⁴ például egyfajta oximoronként „nemzetközi szuverénekről”⁵ is szó esik már.

2. A hatalom legitimitásának kérdése az újkori államelméleti és politikaelméleti gondolkodásban: a kontraktualista teóriák

A második fejezet kitér a jogállamiság (főként, de nem kizárólagosan természetjogi alapú) kezdeti, újkori igazolási kísérleteire, az ún. szerződéselméletekre, amely-

---

2 Ez lényegében a Bíróság által kidolgozott kiterjesztő értelmezési rendszert jelenti. A doktrína a kezdetekben a belső hatáskörök hatékony gyakorlásához esetlegesen szükséges külső hatáskörök indokoltságát alapozta meg. Az elvnek a Lisszaboni Szerződés óta kifejezett jogalapja lelhető fel a Szerződésekben. A beleértett uniós hatásköröknek ma azon esetekben kiemelkedő a jelentőségük, amikor a Szerződések valamely uniós intézményt konkrét feladattal ruháznak fel, de nem egyértelmű, hogy eme feladatok teljesítéséhez milyen hatásköröket telepítenek az intézményekhez. A Bíróság gyakorlata szerint ilyenkor akként kell tekinteni, hogy „a szerződéses rendelkezések egyúttal önmagukban a feladat teljesítéséhez nélkülözhetetlen hatáskörökkel is felruházzák az intézményt”. Lásd: BÓKA János – GOMBOS Katalin – SZEGEDI László: *Az Európai Unió intézményrendszere*. Budapest, Dialóg Campus, 2019, 20.

3 BLUTMAN László: *Milyen feltételekkel beszélhetünk értelmesen a szuverenitásról?* In: TAKÁCS Péter (szerk.): *Az állam szuverenitása*. Budapest–Győr, Gondolat Kiadó, 2015, 122–127.; Blutman László nagyon alaposan elemezve a kérdéskört, rávilágít arra, hogy a korábban „kőbe vésett” fogalommal ellentétben a szuverenitás ma már

- nem kizárólagos,
- nem egységes,
- hanem osztható,
- korlátozható,
- átruházható,
- darabolható,
- fokozatai vannak.

4 Vö. TRÓCSÁNYI László: *Nemzeti szuverenitás és európai integráció*. *Európai Tükör*, 2008/3, 3–12.

5 BIHARI Mihály: *A modern szuverenitás elméleti alapjai*. In: TAKÁCS Péter (szerk.): *Az állam szuverenitása*. Budapest–Győr, Gondolat Kiadó, 2015, 111.

ekről megtudjuk, hogy a 17–18. században éltek virágkorukat, népszerűségük (és elterjedtségük) a felvilágosodásnak köszönhető. Minden az individualizmusból indul, és amit a kiindulópontban vizsgálni lehet, az az egyes ember, és bármilyen társadalmi konstrukció szükségképpen az egyedi emberek (azok sokasága) által meghatározott. Így az állam is csak következmény, az ok az individuumban keresendő. Felsorakoztatja olyan neves kontraktualista gondolódók elméleteit, munkásságát, mint Johannes Althusius, Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke, Benedictus de Spinoza, Jean-Jacques Rousseau és Immanuel Kant. A szerződéselmélet kritikájaként – David Hume nyomán – megjegyzi a szerző, hogy valójában az állam nem egyszeri aktussal, hanem fokozatos, organikus fejlődés révén jött létre. Minden kritika ellenére a kontraktualizmus elmélettörténeti és gyakorlati jelentősége nem kérdőjelezhető meg, végső soron ráirányította a figyelmet arra, hogy az állam nem más, mint a szervezett emberi együttélés kerete, fontos, de csak e minőségében az, vagyis az állam nem lehet öncél: célja a tagjai jólétének és egyéni boldogságának biztosítása.⁶

3. A népszuverenitás és a hatalommegosztás viszonya – eszmetörténeti szempontból

A harmadik fejezet áttekinti a hatalmi ágak elválasztása, illetve a hatalommegosztás elveinek kialakulását a politikai filozófiai gondolkodásban, illetve ezen elvek viszonyulását a népszuverenitás eszméjéhez.

Itt esik szó a szuverenitás egyik modern formája, a népszuverenitás, illetve az alkotmánybíráskodás kapcsolatáról. Ennek során bemutatásra kerülnek e kérdéskör elméleti alapjai, másrészt áttekinthetőek a népszuverenitás és az

---

6 A közhiedelemmel ellentétben nem Montesquieu alapozta meg a három klasszikus hatalmi ágat, hanem Arisztotelész. Ő közügyekről tanácskozó testületet, a magisztrátusokat és az igazságszolgáltatás szervét említi meg, ami – a parlament összetett szerepét tekintetbe véve – teljesen megfeleltethető a törvényhozás – végrehajtás – igazságszolgáltatás trichotómiájának. Az antik tudós a politeiát tekinti a helyes hatalmi berendezkedésnek, mely a demokrácia és az oligarchia ötvénye. Cicero *Az Állam* című művében a királyság, az arisztokrácia uralma és a demokrácia közöttes állam kiválósága mellett tesz hitet. E két elméletet bizvást tekinthetjük a hatalommegosztás előképének, hisz a vegyes állam csak a különböző tényezők jogkörének pontos elhatárolása, no meg szociológiai-politológiai értelemben véve a hatalomba való bevonása révén lehetséges. Polübiosz még tovább ment, és elméleteivel a klasszikusok következtetéseiig jut el. A különböző társadalmi erőknél szerinte ellenőrizniük, korlátozniuk kell egymást, ami a *checks and balances* megoldását előlegezi meg. Lásd: SÁRI János: *A hatalommegosztás*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995, 18–21.

alkotmánybíráskodás mai, kortárs magyarországi problémái is. A szerző kitér arra, hogy egyrészt a népszuverenitás, másrészt az alkotmánybíráskodás mint a hatalommegosztás érdekében alkalmazott modern intézmény milyen alapon békíthető össze egymással, és miért szolgálja utóbbi a materiális jogállamiság eszméjét, ennek közvetítésével pedig az igazságosságot – miközben van olyan értelmezése a két elméletnek, amely szerint azok nem állnak ellentmondásban egymással. Mindezt a hatalommegosztási paradigma fényében kerül górcső alá, vagyis azt kutatva, vajon az alkotmánybíráskodás kizárólag közvetlenül a hatalommegosztás alapján igazolható, vagy igazolható – akár közvetetten, a hatalommegosztás szolgálatán keresztül, akár közvetlenül – a demokrácia többségi felfogása alapján is.

Az elfogult elemzőnek legfőljebb – saját kutatásai miatt – a választási jog vonatkozó aspektusainak megvilágítása hiányozhat, de természetesen területi okokból a témát le kell határolni. (Ezt pedig a szerző helyesen tette meg.) Álláspontom szerint ugyanis a népszuverenitás csak akkor manifesztálódhat, ha a parlament összetétele valóban megfelel a népakaratnak. Ha egy bizonyos kérdésben például a választópolgárok 30 %-a egy határozott álláspontot képvisel a többiekkel szemben, egy többségi választási modellben e kisebbség magához ragadhatja a törvényhozó hatalmat. Az sem indifferens, hogy egy adott állam választási és kormányzati rendszere tartalmaz-e korrekciós mechanizmust arra az esetre, ha a népakarat eltolódna a választási eredményhez képest. (Ez lehet a szabad mandátum elvével nem igazán kompatibilis képviselői visszahívhatóság mellett sok minden. Akár az előrehozott választás, vagy egy más időpontban rekrutálódott második kamara, illetve egy közvetlenül megválasztott erős államfő. A legérdekesebb a lett megoldás, ahol a köztársasági elnök népszavazást kezdeményezhet arról, hogy legyen-e előrehozott választás.⁷ Ezzel is összefügg a könyv más részében említett közvetlen demokrácia intézménye.

4. Jogállamiság és hatalommegosztás

A negyedik fejezet a jogállamiság jelentéseit veszi sorra, és bemutatja, hogy a hatalommegosztás érvényesülésének követelménye nem más, mint a jogállamiság – egyik – tartalmi eleme és egyben garanciája.

A szerző nagyon aprólékosan magyarázza meg az alkotmány és az alkotmányosság fogalmait, amelyek elengedhetetlenek az erre az alapra épülő

---

7 Vö. CSERVÁK Csaba: *A végrehajtó hatalom és a parlament választása*. Debrecen, Lícium-Art, 2016, 200–250.

jogállamiság jelentéseinek megértése szempontjából. A megértés azért is nehéz alapesetben, mert mint minden olyan fogalom, amely 'divatos', úgy a jogállam, jogállamiság is 'inflálódik', újabb és újabb jelentéseket vesz fel (illetve régieket ad le), tartalmának pontos meghatározása (mint ahogy általában a konceptuális problémák objektív eldöntése) ezért lehetetlen. Ezt a lehetetlent igyekszik a szerző közérthetően lehetővé, azaz érthetővé tenni a negyedik fejezetben. Az angol (rule of law) és a német (Rechtsstaat) jogállam kategóriájának történeti bemutatása is fontos elem. (Megtudhatjuk, hogy előbbit valószínűleg I. Stuart Károly, utóbbit pedig Robert von Mohl használhatta először szó szerint. Mint sokan leegyszerűsítve tanítják, az első szellemében mindent lehet, amit a jog nem tilt, a második rendszerében mindent szabad, amit a jog kifejezetten megenged.) A kritikusnak legföljebb a magyar történeti alkotmány említése és témánkkal való összekötése hiányozhat e sorból. *Ami igazán megszívlelendő hagyatéka az említett gondolatkörnek, hogy rendkívül fontos szerepet játszott benne a jogon kívüli normák (főképp az erkölcs) hatása és a közmegegyezés. Már igen korán a hatalommegosztás követelményét is megvalósította. A „korona uralkodik, nem a király”; ez jelentette a jogállamiság hazai csíráját. Így a monarcha közjogi és magánjogi hatalma is jobban elvált egymástól, ebben is előrébb jártunk a 'fejlett nyugatnál'. Az igazságszolgáltatásban a fellebbezés rendszere is korán kikristályosodott. A Szent Korona testét a nemzet tagjai alkották, ami egyfajta népszuverenitási eszme előképe. (A nemzet teljes jogú tagjai a nemesek voltak, de a kortárs államokban általában ennél nagyobb jogegyenlőtlenségek fordultak elő jellemzően.)*

A formális és materiális értelemben vett jogállam fogalmi elhatárolásának a rendszerváltás szempontjából van igen nagy jelentősége. Lábjegyzetben – egyetértéssel – olvashatjuk azt a lényeges gondolatot, hogy a sztálini diktatúra (államszocialista rendszer) még formális értelemben sem jelentett jogállamot.⁸

A fejezet – és egyben az egész könyv – egyik legkiválóbb és tudományos értéke mellett gyakorlatban is leghasznosabb része a formális jogállamiság követelményeinek tételes meghatározása.⁹ Illetőleg ennek kísérlete, mert ezen kritériumok köre még az Alkotmánybíróság gyakorlatában sem lehet teljes.

A mű egészén – nem csak ezen fejezetén központi elemként – vonul át a hatalommegosztás vezérelve. E sorok írójának műveiből is ezen tárgykörben merít az író. Örömmel olvastam, hogy a szerző utal a hatalommegosztás és

---

8 TÓTH J. Zoltán: Demokrácia, jogállamiság és alkotmánybíráskodás. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2020, 112. 275. lábjegyzet.

9 TÓTH J. i. m. 105–116.

hatalmi ágak elválasztásának árnyalt különbségére,¹⁰ azonban ezt – nyilván terjedelmi okokból – részletesebben nem fejti ki.

A hatalommegosztás eszmekörén belül a hatalmi ágak szétválasztása helyett gyűjtőnévként célszerűbb a hatalmi funkciók szétválasztásának fogalmát használni, több szempontból is. Egyrészt azért, mert az e jelszót lobogójukra író törekvők gyakorlatilag az igazságszolgáltatás, törvényhozás, végrehajtás funkciójának különböző szervek közötti megosztását irányozták elő, a három tényezőnek egy gyűjtőmagban való központosulásával szemben indítottak harcot, tehát nem a különböző hatalmi ágak kapcsolatának megszüntetését tűzték ki célul. Másrészt a javasolt fogalom jobban összefér a hatalmi ágak egyensúlyának kategóriájával. Ez utóbbi ugyanis nem csupán az alkotmányos tényezők merev elkülönítése révén valósulhat meg, hanem azok jogilag intézményesített viszonyrendszere útján is. Montesquieu hatalommegosztást megalapozó nézetrendszere is ilyen elvi alapon áll. Az egyensúly fontos tényezője, hogy az egyes hatalmi ágak ne emelkedjenek túlhatalomra a többivel szemben, ennek azonban szavatosa a különböző szervek egymást 'kordában tartó' jogosítványainak rendszere. Ez utóbbira jellemző példa a kormány leszavazása, valamint a parlament feloszlásának lehetősége.

E fejezet kapcsán gondolhatunk azon folyamatra, amely a jogi közgondolkodásban a jogállamot célnak tekinti ahelyett, hogy eszköznek tartaná. Varga Zs. András kiemelkedő monográfiáján ezen éles kritika hangja vonul végig igen logikusan, amelynek hatása az elemzett művön kevésbé kimutatható. (A jogtudós kúriai elnök felhasznált műveinek közvetett ezirányú hatása lehet.) A jogállamiság leginkább a joghoz kötöttséget jelentette korábban. E kategória áttételesen a demokrácia és az emberi jogok garanciájaként jelent meg, mígnem egyesek szemében elkezdett eszköz helyett öncéllá válni. Ha a jog technikai álarca mögé bújó személyek hatáskörüket túllépve hoznak állami döntéseket, az totális jogállamhoz vezet. A jogállam érték – szemben a 'totális jogállammal'. A jogállamban a hatalom korlátozott, míg a totális jogállamban az 'alattvalókat' megfoszthatja szabadságuktól a joguralom 'födeménye' alatt működő önkényes jogértelmezés.¹¹

Érdekesség, hogy a szerző a tételes jogot feldolgozó szakirodalomban ritkán számító „emberi jogok” fogalmát használja, mondjuk alapvető jog vagy alkotmányos alapjog helyett. (Pokol Béla például elég kényes erre. Talán azért

---

10 Uo. 125.

11 Vö. VARGA Zs. András: *Eszményből bálvány? A joguralom dogmatikája*. Budapest, Századvég Kiadó, 2015, 9–11.

is, mert a fogalom részben filozófiai jellegű és így kevésbé egzaktoknak tűnik; az alapjog viszont a tételes jogszabályok általi alátámasztottságot sugall.) Meg kell azonban jegyeznünk, hogy még az írott jogban is van e szóhasználatra példa. Így az előző médiatörvény (1996. évi I. törvény) 3. § (2) bekezdésében szerepelt, hogy a műsorszolgáltatás nem sértheti meg az emberi jogokat, és nem lehet alkalmas a „személyek, nemek, népek, nemzetek, a nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbségek, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport” elleni gyűlölet felkeltésére.

5. A demokrácia politikai filozófiai karaktere és dilemmái

Az ötödik fejezet a legfontosabb demokráciaelméleti tudnivalókat tárgyalja. Érdekes a rávilágítás a mai demokrácia kifejezésre: mint a politikai önreflexió 'jolly jokere'. Egy biztos, nem szabad a demokrácia fogalmát pusztán szó szerint (népuralom) értelmezni és csak ebből levonni következtetéseket annak tartalmára, mint például különbséget tenni a valódi demokrácia az 'aldemokrácia' között. (Tegyük hozzá: a demokrácia a szabadok egyenlősége és az egyenlők szabadsága. A többség uralma, de a kisebbség érdekeinek védelmével.) *A demokrácia fogalmat több jelzős szerkezettel is ellátták már, ezek körül óriási a fogalmi káosz.* E számos probléma ellenére a szerző igyekszik a demokrácia lehetséges tartalmi elemeit meghatározni, és ez alapján mutatja be a demokrácia főbb típusait: a közvetlen demokráciát és a közvetett (képviselési) demokráciát. *Figyelemre méltóan jelenik meg a közvetlen demokrácia szép eszméje mellett annak gyakorlati kritikája is (például az antik demokráciában hiába volt sokaknak szavazati joguk, nem tudtak megjelenni valójában a népgyűléseken, mert dolgozniuk kellett¹²).*

6. Demokrácia és jogállamiság; demokrácia és alkotmánybíráskodás

A hatodik fejezet tárgyalja a fentebb meghatározott demokrácia, valamint a jogállamiság kapcsolatát, kitérve különösen az alkotmánybíráskodásra. Ezek mentén igazolja, hogy a demokrácia és a jogállamiság a modern állam egymást kölcsönösen előfeltételező és erősítő attribútumai: ha az egyik tulajdonság megszűnik, előbb-utóbb elvész a másik is. Felteszi a kérdést: meddig tart a demokrácia, és mikortól korlátozható az a jogállamiság materiális elveire és értékeire hivatkozva?

---

12 TÓTH J. i. m. 146.

A szerző igen széles spektrumban elemez, hiszen régi klasszikus kutatási témái közül összekapcsolja a kérdéskörrel a jogértelmezés módszereit. (E sorok írójának nagy öröme, felfogásom szerint ugyanis ez, ha lehet válasz-tani, az egész egyetemes jogtudomány egyik legfontosabb és gyakorlatban is legjelentősebb kérdése.) Ez az összekapcsolás ráadásul nagyon logikus: a törvényhozó és igazságszolgáltató hatalom elválasztása, a parlament által alkotott írott szöveghez való kötöttség a bírák részéről. Ennek megfelelően központi szerepet kap a fejezetben a textualista és a magyar szakirodalomban eddig jelentőségéhez képest kevésbé feldolgozott originalista módszer.¹³

(Érdekes, hogy e fejezetben jelenik utalás szintjén meg az a szívügyemnek tekinthető elméleti megközelítés, miszerint hatalommegosztást jelent az is, ha egy tisztséget minél többen öltenek be.)

7. Alkotmánybíráskodás Magyarországon: a parlamenti döntéshozatal és a jogállamiság viszonya hazánkban

A hetedik fejezetet teljes egészében hazánk alkotmánybíráskodási mechanizmusnak szenteli a szerző. Magyarország vonatkozásában igyekszik igazolni, hogy a jogállamiság egyik fő garanciáját jelentő alkotmánybíráskodás egyáltalán nem (Magyarországon sem) ellenkezik a demokráciával és az alapjául szolgáló népszuverenitás eszméjével, hanem feltételezi azt és elősegíti annak érvényesülését.

Felteszi a kérdést: a demokratikus legitimitációval rendelkező törvényhozó szerv (Magyarországon az Országgyűlés) jogszabályokban megnyilvánuló akaratát milyen alapon ronthatja le egy nem az emberek (a „nép”) által választott tagokból álló szerv döntése? (A szinte teljes körű szakirodalomban nem jelenik meg Pokol Béla jurisztokrácia-kritikája. A szerző érdekes módon őrizkedik e radikális bírálattól, nem említi meg annak következtetéseit. E kritika szerint a hatáskörén túllépő alkotmánybíróság már-már a demokrácia konkurenciáját (azaz jurisztokráciát) teremthet meg.¹⁴

Korábban részben azért fogalmaztam úgy, hogy a szerző szinte az összes kutatását felfűzi egy gondolatmenetre, mert a VII. fejezetben komoly hangsúlyt kap az alkotmányjogi panasz intézménye. Ez utóbbi nem csak számomra, hanem Tóth J. Zoltánnak is igen kedves területe. Elsőre a rész címéből talán nem következtethetnénk arra, hogy ehelyütt¹⁵ lesz kifejtve az új alkotmány-

---

13 Uo. 183–191.

14 Vö.: POKOL Béla: *A jurisztokratikus állam*. Budapest, Dialóg Campus, 2017, 159.

15 TÓTH J. i. m. 199–201.

bíróági törvény szerinti 3 fajtája az alkotmányjogi panasznak, mindazonáltal ez a jogintézmény fontossága miatt (elfogultságomat félretéve is) nem zavaró. A kérdés színvonalas elemzése gazdagítja a művet, viszont groteszk módon az is dicséretes, hogy a könyv írója (a téma elhatárolása miatt) bölcs önmérsékletet tanúsítva viszonylag tömör ebben a tekintetben.

A kérdésre – az előző, VI. fejezetben foglaltakon túl, illetve azok mellett – három különböző válasz is adható, melyek mindegyike (külön-külön és együttesen is) azt igazolja, hogy e felhatalmazás nem ellentétes a demokratikus legitimitáció követelményével.

Ehelyütt utalhatunk rá, hogy a demokratikus legitimitáció és az alkotmánybíráskodás viszonyrendszerének szempontjából felvetődhet az alkotmányozó hatalom jelentősége. Aggályos ugyanis, ha a taláros testület megsemmisít egy törvényt, ezt pedig az alkotmányozó hatáskörrel is rendelkező parlament úgy ignorálja, hogy az Alaptörvénybe iktatja a „maga álláspontját.” (Erre az AB ad absurdum diszfunkcionálisan úgy vághat vissza, hogy értelmezésnek álcázva elkezd ’belecsempészni’ egyes szabályokat a legfőbb társadalmi alapszabályba.) Logikai bakugrás továbbá, hogy az Országgyűlés ezen metódusban mintegy ’önmaga felügyeletére’ választja az alkotmánybírákat, ez pedig némileg gyengíti utóbbiak legitimitását. Ezt logikailag az tehetné rendbe, ha egy – *jelentős legitimitációval rendelkező* – alkotmányozó nemzetgyűlés változtathatná meg az Alaptörvényt, és ennek védelmére ezen szerv választaná meg az Alkotmánybíróság tagjait. (Szakmai diskurzusok során felvetődött, hogy az összes önkormányzati képviselő alkothatná az említett nemzetgyűlést, de ez visszajára is fordulhatna, mert a civil helyi közügyeket is a ’bináris kód’ logikájával fertőzhetné meg. Elképzelhető volna még – az önkormányzati választásokkal egyidejűleg – a grémium megválasztása, egyéni rendszerben vagy civil szervezetek tekintetében listás módszerrel.)

Az alkotmányozó hatalom külön tényezőként való említésének igénye akkor vetődhet fel, amikor a hagyományos hatalmi ágak megteremtésének kérdése áttevődött az elméletből a gyakorlatba, vagyis amikor nem csupán a tudományos megalapozás, hanem a társadalmi legitimitáció merült föl szükségszerűen. Fontosságát indokolja, hogy az egész hatalomgyakorlási rendszer kereteit az alkotmány szabja meg, amely az alkotmányos demokráciában természetesen nem lehet csupán az uralkodó vagy valamely társadalmi csoport, réteg, osztály diktátuma. Mint Bibó lényegre törően megfogalmazta: „a törvényhozó hatalomtól különálló hatalomként a többi hatalom hatáskör-elosztását van hivatva megszabni.” Az angol polgári forradalom teremtette meg először

intézményesen az alkotmányozó hatalmat, majd az Egyesült Államok, Franciaország következett. Sieyès elvi élel hangsúlyozta: „az alkotmány egyetlen részében sem lehet az általa létrehozott, konstituált szervek műve”.¹⁶ A szakirodalom számos jeles személyisége emeli ki az alkotmányozó hatalom különállásának fontosságát.¹⁷ Claus Offe életszerűen úgy világít rá erre: ne a játékosok maguk szabják meg a játékszabályokat; azt, hogy kit engednek játszani.¹⁸ Nem gyakori, de jelenleg is létezik példa a világ alkotmányos rendszereiben külön alkotmányozó hatalomra.¹⁹

Tegyük hozzá, a magyar közjogi hagyományokból hiányzik az alkotmányozó nemzetgyűlés kategóriája. A történeti alkotmány szellemében ezt a célt szolgálhatná a kétkamarás parlament.

Összegezőképpen elmondhatjuk, hogy az olvasó sok érdekességet, gazdag tartalmú anyagot találhat a monográfiában. Ajánlom mindenkinek e kiváló könyvet; nem csupán azoknak, akik a téma egésze iránt érdeklődnek, hanem azon kollégáknak is, akik egyes rész kérdésekben akarnak elmélyedni.

---

16 SAMU Mihály: *Alkotmányozás, alkotmány, alkotmányosság*. Budapest, Korona Kiadó, 1997, 45. Elméleti problémát jelent viszont, hogy e megfogalmazás szerint nincs mi legitimálja magát az alkotmányozót, másrészt nincs mód alkotmány módosításra.

17 Lásd: CSERVÁK Csaba: A hatalommegosztás elmélete és gyakorlati megvalósulása. *Jog-elméleti Szemle*, 2002/1, sz. 1-14.

18 Hivatkozik erre többször Samu Mihály, lásd például: SAMU Mihály: *Az alkotmányozás jellege és követelményei*. In: CSIZMADIA László – NÉMETH Miklós Attila – KEMÉNY András (szerk.): *Társadalmi szerződés*, Budapest, Püski Kiadó, 2010, 71.

19 Magam példaként a tajvani alkotmányt említem, amely külön Alkotmányozó Jüant hív létre az alaptörvény megalkotása és módosítása céljából. (Lényegében hasonló a bolgár Nagy Népgyűlés szerepe.)

